

Vincas URBUTIS

LIE. spalvā

Lie. *spalvā* (*spalva*) „color“ įprasta skirti prie šaknies (ide.) **(s)p(h)el-* „skelti (skilti), plėšti“ žodžių, kur, tarp kitko, iš baltų kalbų dar priklauso lie. *spāliai*, pr. *spelantīs* „skederva“ ir kt. Tai visiškai įmanomas aiškinimas. Kas be ko, vienam kitam kartais vis dėlto ima rodytis, kad tai nepriimtina semantiškai. Veikiausiai kaip tik todėl J. Pokorno žodyne, kur šiaip jau lietuvių kalbos žodžių beveik dvigubai daugiau nei latvių, prie minėtos šaknies tenurodytas semantiškai parankesnis la. *spālva* „plunksna; plaukas“ (P o k o r n y 986). Tačiau jokios semantinės prarajos tarp lie. *spalvā* ir la. *spālva* nėra: lygiai tokia pat raida abstraktėjimo linkme matyti ir latvių kalboje (tik ten ji buvo pristabdyta įsigalėjusio slavizmo *krāsa* „spalva“), plg. trm. bei pasen. *guovis sauce spalvā* (nach der Farbe) EH II 545, *kāda tēn spālva tāi cūkai?* KR III 403. Panašiai lie. *plāukas* atliepinys la. (trm.) *plauka(s)* (pasitaiko ir *plauks*, *-i*) reiškia ne tik „pašukos, paminos, spalviai“ (ir kt.), bet ir „spalva“, plg. *uolas dažādās plaukās* ME III 324. Ir apskritai indoeuropiečių kalbose bene labiausiai įprasti tokie reikšmės „spalva“ žodžiai, kurie susiję su (kūno) paviršiaus, dangos, t. y. odos, kailio, plaukų, plunksnų pavadinimais (B u c k 1050 t.). Atsisakymas matyti sąsają su „skelti, plėšti“ reikšmės žodžiais (S. A m b r a z a s, Blt XXXI 8) irgi negali būti teisinamas neįveikiamais semantiniiais sunkumais. Juk sakytieji (gyvūnų) dangos (kailio, plaukų...) pavadinimai toliau ne vienas yra padarytas iš veiksmazodžio, nusakančio tos dangos atskyrimą (dyrimą, plėšimą, pešimą...). Net tos pat šaknies **(s)p(h)el-* dar yra gr. *σπολάς* „nudirta (išdirbta) oda; odinis šarvas“, lo. *spolium* „nuluptas kailis; prisiplėštas (karo) grobis“. Kad lie. *plūnksna* ir *plūnkti* „plėš(y)ti, pešti“ tokie panašūs, irgi nėra atsitiktinumas. Spėjimas, kad skirtingos reikšmės lietuvių ir latvių daiktavardžiai galėję atsirasti daiktavardėjant būdvardžiui **spālvas*, neva buvusiam šalia *paļvas* „gelsvas, sargas“, aiškiai prieštarauja dar nesunkiai atsekamai tikrajai rytų baltų **spalvā* semantinei raidai. Suponuojamai substantyvacijai su tiek neįprastomis semantinėmis permainomis paralelių nenurodyta, ir sunku tikėtis, kad jų paieškos galėtų būti sėkmingos. Apeliatyvų semantikos ir etimologijos svarstybose hidronimai sprendžiamąjo balso neturi, nes jų pačių leksinė reikšmė, jeigu tik ji nėra klaidingai painiojama su dalies hidronimų turima struktūrine reikšme (kaip tai yra atsitikę, deja, A. Vanago darbe Lietuvių hidronimų semantika, LKK XXI 4–153), yra visai kitos prigimties, perdėm denotatinė. Tad jeigu ribojamasi vien argumentuotomis etimologijomis, reikia pripažinti, kad tradicinis *spalvā* aiškinimas ir toliau lieka vienintelis, be alternatyvos.